

مبانی حقوق جزا قصد تبعی در جنایات

www.ketab.ir

تهیه و تالیف: محمد جواد علی یعقوب سینی ش

مدرس دانشگاه و موسسات آموزش عالی

نشر قلم

سرشناسه	: جوادى علمى، محمد، ۱۳۶۸ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: مبانی حقوق جزا قصد تبعی در جنایات / تهیه و تالیف محمد جوادى علمى، يعقوب سيفى علمى.
مشخصات ظاهرى	: ۲۲۷ص.
شابک	: ۹۷۸-600-04-9868-9
وضعیت فهرست نویسى	: فیا
موضوع	: نیت مجرمانه -- ایران
موضوع	: Criminal intent -- Iran
موضوع	: حقوق جزا -- ایران
موضوع	: Criminal law -- Iran
موضوع	: نیت مجرمانه (فقه) -- ایران
موضوع	: Criminal intent (Islamic law) -- Iran
شناسه افزوده	: سيفى علمى، يعقوب، ۱۳۶۷ -
رده بندى کنگره	: KM۱۱۸۱۷ ج۲م۹۶ ۱۳۹۶
رده بندى ديوبى	: ۱۷۳۴۵
شماره کتابشناسى	: ۵۱۱۹۸۸
ملی	

خرم آباد

انشارات قلم اعظم

عنوان کتاب: مبانی حقوق جزا / سید محمد جوادى علمى

تأليف: محمد جوادى علمى . يعقوب سيفى علمى

. ناشر: نشر قلم اعظم

ویرایش و حروفچینی: يعقوب سيفى علمى

طراح و صفحه آرا: يعقوب سيفى علمى

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

نوبت چاپ: چاپ اول ۱۳۹۷ چاپ و صحافی: سمن

۹-۹۸۶۸-۰۴-۶۰۰-۹۷۸

مراکز چاپ، پخش و فروش: شعبه مرکزی- خرم آباد نشر قلم اعظم شماره تماس ۰۹۱۶۸۴۸۹۵۴۶ - حسنونند

شعبه یک: سلسله (الشر) - دفتر نمایندگی نشر قلم اعظم ۰۹۱۶۹۵۷۱۶۰۷ - سيفى

دیباچه گاهی انجام یک عمل برای رسیدن به یک نتیجه‌ی خاص، تنها انگیزش درونی یک فرد است. این فرد عمل خاص را انجام می‌دهد، به خاطر رسیدن به نتیجه‌ی مشخص در صورتی که این اتفاق در حقوق کیفری رخ دهد، می‌گویند، آن فرد در انجام عمل برای نیل به نتیجه‌ی مقصود، قصد مستقیم داشته است. اما همیشه - چه در اعمال روزمره و چه در حوزه‌ی حقوق کیفری - وضع بدین منوال نیست و چه بسیار اتفاق می‌افتد که نتیجه یا نتایجی بر عمل انجام شده از سوی فرد مترتب می‌شوند که نه تنها نمی‌خواهد این نتایج حادث شوند، بلکه می‌خواهد که حادث نشوند، لکن نحوه انجام عمل به صورتی است که آن نتیجه یا نتایج، لاجرم و لامحاله زاییده‌ی فعل اویند، و عامل نیز به حدوث چنین نتیجه یا نتایجی به خوبی واقف و آگاه است. در حقیقت تصور و تمثل چنین نتیجه یا نتایجی که بر هیچ فرد متعارفی دشوار نیست، در حقوق کیفری تحت پوشش عمل تراسی‌گرد و با عامل همانگونه برخورد خواهد شد که با شخص دارای قصد مستقیم و انگیزه. چرا که حالت ذهنی چنین شخصی، که قصد غیر مستقیم (تبعی) دارد، از نظر کیفی، چندان متفاوت با فاعل دارای قصد مستقیم (صریح، ابتدایی) نیست. و در صورتی که وقوع نتیجه به دنبال فعل بر اساس حال طبیعی امور، برای فاعل مشخص باشد، دیگر تفاوت در کمیت، یعنی عزم و تصمیم بر نتیجه یا التفات بر حدوث آن، موجب

استحاله‌ی حالت ذهنی وی نخواهد شد. در این تحقیق نیز سعی ما بر آن است که چنین حالتی را به عنوان قائم مقام و آلترناتیو عمد محض معرفی نماییم.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

فصل اول :	۱۵
تبیین مفهوم عمد و انواع آن	۱۵
گفتار اول: مفهوم و جایگاه قصد مجرمانه در نظریه عمومی جرم	۱۶
مبحث اول: مفهوم قصد	۱۶
الف) قصد در لغت	۱۷
ب) قصد در اصطلاح حقوق کیفری	۱۷
مبحث دوم: جایگاه قصد مجرمانه در نظریه عمومی جرم	۱۸
الف : نظریه ی غایی فعل مجرمانه	۱۹
ب) جایگاه قصد مجرمانه براساس نظریه ی غایی	۲۰
ج) ارزیابی نظریه غایی	۲۱
مبحث سوم موقعیت و جایگاه قصد مجرمانه براساس نظریه ی مفهوم طبیعی (سببیت) رفتار مجرمانه	۲۴
الف) اساس نظریه	۲۴
ب) ارزیابی این نظریه	۲۵
گفتار دوم: دیرینه نظریه ی قصد مجرمانه	۲۷
مبحث اول: پذیرش قصد مجرمانه در قوانین	۲۸
مبحث دوم: دیرینه ی قصد تبعی	۳۲

۳۳	الف) قصد تبعی در آیین یهود
۳۳	۱. قصد تبعی در احادیث یهود
۳۶	۲. قصد تبعی در کتاب مقدس (عهد قدیم)
۳۶	ب) قصد تبعی در مسیحیت و اروپای غربی
۴۱	عناصر قصد مجرمانه
۴۳	مبحث اول: آگاهی (علم)
۴۳	الف) آگاهی (علم) از نظر روانشناسی
۴۴	ب) آگاهی (علم) از دیدگاه حقوقدانان
۴۵	مبحث دوم: اراده
۴۶	الف) بنای اراده از دیدگاه فیلسوفان
۵۰	ب) اراده در آراء حقوق دانان
۵۳	مبحث سوم: انگیزه
۵۳	الف) انگیزه در اصطلاح روانشناسان
۵۴	ب) انگیزه در اصطلاح حقوقدانان
۵۷	گفتار چهارم: انواع قصد مجرمانه
۵۷	الف) قصد محدود (معین) و غیر محدود (غیر معین)
۵۸	ب) قصد بسیط (ساده) و قصد با سبق
۵۸	ج) قصد متجاوز از عمد (ماوراءالعمد، شبه عمد)
۶۰	د) قصد عام و قصد خاص
۶۰	ه) قصد مستقیم
۶۱	ی) قصد غیر مستقیم (تبعی، فرعی، ضمنی، تلویحی، جانبی، رضایی)
۶۱	۱. تعاریف ارائه شده از قصد غیر مستقیم
۶۴	۲. تعریف انتخابی
۶۶	فصل دوم
۶۶	مبانی قصد تبعی
۶۹	گفتار اول: مبانی نظری قصد تبعی
۷۰	مبحث اول: نظریه احتمال
۷۱	الف) اساس نظریه
۸۳	ب) انعکاس قانونی نظریه
۸۴	ج) انتقادات وارده بر نظریه احتمال
۸۷	مبحث دوم: نظریه قبول یا رضایت

۹۳	الف) اساس نظریه
۱۰۵	ب) ارزیابی نظریه‌ی قبول
۱۰۷	ج) انعکاس قضایی - قانونی نظریه‌ی قبول
۱۰۷	۱. در رویه‌ی دادگاههای آلمان
۱۱۰	۲. در کشورهای عربی
۱۱۰	۱-۲) قانون کشورهای عربی
۱۱۳	۲-۲) در رویه‌ی قضایی کشورهای عربی
۱۱۷	د) نظریه "تحمل تبعات"
۱۱۹	۱-۳) ایرادات نظریه‌ی "تحمل تبعات"
۱۳۰	مبحث دوم: نظریه "آزمون شکست"
۱۳۱	الف. نتیجه نظریه
۱۳۳	ب. قصد سیر و تنظیم رویه‌ی قضایی انگلیس
۱۳۳	۱. فرد متعارف
۱۳۴	۲. احتمال بالا
۱۳۵	۳. نتیجه‌ی طبیعی
۱۳۷	۴. قطعیت عملی
۱۳۸	۵. خطر اساسی
۱۳۲	گفتار سوم: ادله فقهی - حقوقی
۱۳۳	مبحث اول: ادله فقهی
۱۳۶	مبحث دوم: دلایل قانونی
۱۳۶	الف) مستندات قانونی تا قبل از قانون مجازات جدید التصویب
۱۴۷	ب) قاعده‌مند شدن قصد تبعی در قانون مجازات جدیدالتصویب
۱۵۳	فصل سوم
۱۵۳	ارکان و قلمرو قصد تبعی
۱۵۴	گفتار اول: عناصر قصد مجرمانه و تحقق آنها در قصد تبعی
۱۵۴	مبحث اول: نظریه اراده
۱۵۵	الف) اساس نظریه
۱۵۸	ب) پاسخ به ایرادات وارده بر نظریه‌ی اراده
۱۶۰	مبحث دوم: نظریه‌ی آگاهی
۱۶۱	الف) مبنای نظریه
۱۶۴	ب) انعکاس قانونی نظریه‌ی آگاهی

- ۱۶۴ 1. قانون مجازات ایران
- ۱۶۵ ۲. قانون جزای نمونه‌ی آمریکا
- ۱۶۶ ۳. اساسنامه‌ی دیوان کیفری بین المللی (۱۹۹۸)
- ۱۶۸ مبحث سوم: انگیزه و قصد تبعی
- ۱۷۰ گفتار دوم: ارکان قصد تبعی
- ۱۷۰ مبحث اول: فعل
- ۱۷۱ الف) خصوصیات فعل
- ۱۷۱ 1. فعلی که نوعاً منتج به نتیجه‌ی مجرمانه می‌شود
- ۱۷۲ ۲. فعل که اتفاقاً منتج به نتیجه می‌شود
- ۱۷۳ ۱-۱) تعاقب نتیجه بر فعل با توجه به وضعیت موضوع جرم
- ۱۷۴ ۲-۲) تبیین با توجه به وضعیت خاص زمانی و مکانی
- ۱۷۴ ۳-۲) ماقصد نتیجه با توجه به حالت مرکب
- ۱۷۵ ب) عدم قصد ابتداً نتیجه
- ۱۷۶ مبحث دوم: ضرورت وجود تبعی
- ۱۷۶ الف) آگاهی از خطر فعل
- ۱۷۷ ب) پیش‌بینی رابطه‌ی سببیت
- ۱۷۸ ج) پیش‌بینی نتیجه
- ۱۷۹ د) آگاهی از صفات موضوع جرم
- ۱۷۹ ه) آگاهی از وضعیت خاص زمانی و مکانی
- ۱۷۹ ۱. آگاهی از زمان ارتکاب فعل
- ۱۸۰ ۲. آگاهی از مکان ارتکاب فعل
- ۱۸۱ مبحث سوم: التفات نسبت به آگاهی
- ۱۸۲ گفتار سوم: قلمرو قصد تبعی
- ۱۸۲ مبحث اول: قصد غیر مستقیم در جرایم بر حسب لزوم یا عدم لزوم نتیجه
- ۱۸۳ الف) قصد تبعی در جرایم مقید
- ۱۸۴ ب) قصد تبعی در جرایم مطلق
- ۱۸۷ مبحث دوم: قصد غیر مستقیم در جرایم امتناعی (ترک فعل)
- ۱۸۸ مبحث سوم: قصد تبعی در شروع به جرم
- ۱۹۱ مبحث چهارم: قصد تبعی و صورداخله در جرم (شرکت، معاونت)
- ۱۹۲ الف) قصد تبعی و تحقق آن در شرکت در جرم
- ۱۹۳ ب) قصد تبعی و ظهور آن در معاونت

مبحث پنجم: تمییز قصد تبعی (غیر مستقیم) از قصد مستقیم و شبه عمد (قصد ماوراء العمد، قصد متجاوز یا متعدی)	۱۹۵
الف) تمایز قصد تبعی از قصد مستقیم	۱۹۵
ب) تمایز قصد تبعی از شبه عمد	۱۹۷
گفتار چهارم: اثبات قصد	۲۰۳
مبحث اول: اثبات قصد مستقیم	۲۰۵
مبحث دوم: اثبات قصد تبعی	۲۰۷
الف) قصد تبعی شکلی	۲۰۸
ب) قصد تبعی ماهوی	۲۱۱
۱. قصد تبعی مطلق:	۲۱۲
۲. قصد تبعی نسبی	۲۱۳
ج) قصد تبعی غیر مایم (در رویای رویی با قاعده‌ی درء:	۲۱۳
فهرست منابع و مآخذ	۲۱۸

قصد مجرمانه یا رکن معنوی جرم از جمله مسائلی است که در حقوق جزا با تأخیر به آن پرداخته شده است. چرا که در زمانهای دور صرف ارتکاب فعل مادی برای مجازات مجرم کافی بود و توجهی به ذهنیت مجرم نمی‌شد. اما رفته رفته نوع بشر دریافت که جرم تنها یک پدیده‌ی مجرمانه‌ی صرف نیست که قوام آن فعل و آثار آن باشد بلکه منشأ آن در ذهن روان انسان قرار دارد و باید با توجه به این ذهنیت با آن برخورد شود. از آن پس بود که اصلی در حقوق جزا شکل گرفت مبنی بر اینکه ارتکاب مادیات جرم به تنهایی برای تکوین آن مکفی نیست بلکه در کنار آن باید این مادیات نشأت گرفته از نهاد و خواست انسان باشد. شکل‌گیری چنین اصلی تحت تأثیر تکامل اندیشه‌ها و تفکرات ابناء نوع و بعثت پیامبران و انسانهای فرهیخته بوده است. اصول اخلاقی و آموزه‌های دینی به تدریج رکن روانی را به عنوان رکن رکن جرم در قوانین استوار ساخت. این رکن رابطه‌ای است که بین مادیات جرم و شخصیت مجرم را به هم پیوند می‌دهد. و اساساً همین رابطه است که محل سرزنش قانون واقع می‌شود. این سرزنش نیز بسته به میزان تسلط اراده‌ی مرتکب بر جنبه‌های مادی جرم نوسان دارد. گاهی وقوع پدیده‌ی مجرمانه تمام و کمال تحت سیطره‌ی اراده‌ی مرتکب آن است به گونه‌ای که هر آنچه رخ می‌دهد

مراد اوست. وقتی که اراده به این صورت سلطنت دارد می‌گویند که مجرم قصد مستقیم داشته است. گاهی نیز بدون اینکه اراده‌ی فعل در نزد مجرم تزلزلی پیدا کند، اما نتایج حاصل این فعل او می‌شوند که ابتدائاً منظور او نبوده لکن به خوبی می‌داند که در صورت انجام چنین فعلی یا انجام فعل در چنین شرایطی، آن نتایج را اثر اجتناب ناپذیر یا غالب خود قرار می‌دهد. این حالت ذهنی را قصد تبعی یا غیر مستقیم گفته‌اند نه تحقیق حاضر دائر مدار آن است. بعضاً نیز فاعل فعل مجرمانه نسبت به حدوث نتیجه در عرف یک پیش‌بینی را دارد و گاهی نیز کاملاً غافل از آن است که در این هر دو صورت ما در قلمرو خطای غیر عمد قرار داریم. قصد تبعی که آن را هم پایه‌ی قصد مستقیم می‌دانند و بنابراین مبنای مسئولیت عمدی قرار می‌گیرد، باید دارای مبانی و ماهیتی باشد که این همسان قرار گرفتن آن را با قصد مستقیم و در نتیجه متحمل شدن تمام آثار جنایات عمدی را توجیه گر باشد. اصولاً باید چه تعریفی از قصد مجرمانه ارائه داد تا جامع هر دو نوع قصد (مستقیم، تبعی) باشد و مانع از ورود دیگر خطاهای ذهنی در قلمرو عمد باشد. تحقق عناصر قصد مجرمانه یا عناصر مرتبط به آن در این نوع از قصد چگونه است. در رویکردی و برخوردی نسبت به این نوع قصد در نظام های حقوقی دنیا صورت گرفته یا می‌گیرد. قصد تبعی در چه نوع جرایمی فرصت تحقق دارد. آیا همه جرایم می‌توانند تجلیگاه این نوع از قصد مجرمانه باشد یا تنها در جرایم برخورددار از ویژگی‌های خاص است که عرصه‌ی ظهور قصد مورد اشاره قرار می‌گیرند.